

2. PRAWO (95) av

a oraz o jasne.

Sł stp s.v. prawy, Cn s.v. w prawo, Linde XVII w. s.v. prawy.

Przysłówek od „prawy” [tylko w wyrażeniach przyimkowych]: tam, gdzie jest prawa strona (95) :

»na prawo« = *na prawą stronę; ad dext(er)am PolAnt, Modrz; in partem dexteram Vulg (53) : A* gdzie się Narew na prawo chygnęła/ [...] Pod fławny Olbiąg/ NOGATEM to zową/ Flifowfką mową. *KlonFlis G4v.*

Z dodatkowym określeniem miejsca (1): Potym Cefarz z Márkfenu chciał do Donáwery/ ále thám mieyfca ku położeniu łufznego niemiał/ vdał sie na prawo ku Monhemu *BielKron 227v.*

W połączeniu szeregowym (1): Rufzania też ieft łzełcioraki obyczay/ bowiem rufzamy sie wzgorę albo na doł/ przed się albo za się/ na prawo albo na lewo. *KłosAlg A3.*

W przeciwstawieniu: »na prawo ... na lewo« (4): *KłosAlg A3; RZeczpołpolitą nágo/ ná wozye máluia/ [...] Iedni ciągną ná lewo/ á ná prawo drudzy RejZwierz 109; powiedzcie mi gdzie się obroćć mam/ ieliż ná prawo álbo ná lewo. BibRadz Gen 24/49; BielSpr 34.*

Szeregi: »ani na prawo, ani (nie) na lewo« = *w żadną stronę; ad dexteram et (ad) sinistram PolAnt [szyk 3:1] (4):* Tedy Anioł przelzedł powtore á łthánał ná mieyfcu ciálnem/ gdzie iuz nigdziey z drogi áni ná prawo/ áni ná lewo nie mógł vtąpić. *BibRadz Num 22/26, 1.Reg 6/12; naprzod iáko wryty pień ná ziemię pátrzy/ potym oczy podniešie/ nierufzáiac sobą áni ná prawo/ áni ná lewo OrzRozm Q4; poydą proftą drogą krowy z wozem/ nie vchyláiac sie ná lewo áni ná prawo s łkrzynią BielKron 63. [Ponadto w przeciwstawieniu 4 r.]*

»na prawo i na lewo« = *wszędzie (1):* Abowiem rozmnożyłz się ná prawo y ná lewo [*dextera et sinistra*]/ á nálienie twoie poliędzcie pogány *BibRadz Is 54/3.*

Przen (42) :

W przeciwstawieniu: »na prawo ... (na) lewo« (42): w którym [*mieście Niniwen*] ieft ludzi bárzo wiele/ miedzy ktorými żadny niewie ná prawo álbo ná lewo. *BielKron 92. Cf Zwroty.*

Zwroty: »(nie) uchylać (się) itp., unosić się itp., ustąpić itp., odwracać się, skłaniać się, wykraczać, zbłądzić (ani, a(l)bo) na prawo i (a, ani, a(l)bo) (na) lewo« = *(nie) być niewzruszonym, stałym w swoich uczuciach, zasadach i postępowaniu; wiernie przy czymś lub kimś stać; non declinare a. deflectare a. recedere ad dext(er)am (et a. aut) (ad) sinistram PolAnt, Modrz; non declinare in partem dexteram vel sinistram Vulg [szyk zmienny] (18:9:9:1:1:1:1):* iż nam Bog [...] miedze vkazał/ y niekazał się nam vchyláć/ áni ná prawo áni ná lewo/ iedno to tznicić/ co on thylko łam przykazuie. *KrowObr 109; OrzList c2v; Bądźcież tedy łercá dobrego ábyłcie łtrzegli á czynili dofyć themu co nápiłano iefth w Kłięgách zakonu Moizelzowego/ ábyłcie nie odstępowáli od niego áni ná prawo áni ná lewo. BibRadz Ios 23/6, Deut 28/14, Ios 1/7, 4.Reg 22/2, Is 30/21; BielKron 46v, 90v; nie odstępuiac wyznánia náuki o Troycy/ áni ná prawo áni ná lewo/ ále łrzonek dźierzác miedzy łtronámi dwiemá kácerłkiemi/ trwaymy. GrzegRóżn M2v, I4v; OrzQuin N; rozráduy sie káždy wierny Páńłki/ á łtoy mocno przy łwiętey woley náuce á połtanowieniu iego/ á nie dáy sie vnošić áni ná lewo áni ná prawo omyłnym wymyłom łwiátá tego *RejAp 198, 43; RejPos 63v, 64, 64v, 81v, 178v (8); káždy poćciwy człowiek ná wielkiey pieczy mieć ma/ áby łłowá iego wedle rołkazánia Páńłkiego zówždy były/ ieft**

ieft/ nie máłz nie máłz/ á iżby fie z nią nie vchylał/ iáko ftára przypowieść iefth/ áni ná lewo áni ná práwo. *RejZwierz* 82v, 103, 137v [2 r.], 191v, 196, 198, Bbb2; *WujJudConf* 8v; *CzechRozm* 69v, 99; przeto rofkázuie Bog/ [...] áby fię [król] przeciwko ludziom fwoiem hardźie niebestwił/ á iżby z kárności/ áni ná práwo áni ná lewo nieuftąpił. *ModrzBaz* 75v, 17; *CzechEp* 114, 343, 360; *NiemObr* 71; *SkarKazSej* 692a.

»nie chylic się ani na prawo ani na lewo« = *być w dobrym stanie* (1): ták iáko Polfka Koroná przez Exekucyá w mierze fwey ná tym Seymie/ ták profta klinem ftánęłá/ iáko byłá przez przodki náłze poftánowioná/ niechyláç fye áni ná práwo/ áni ná lewo. *OrzRozm* E3.

»na prawo« = *po prawej stronie* (20): Bo tu Czerwieńfko czerwieni fię dawne Kłáztorem fławne. Támże záś od tąd ponieście cię wodá Przeftrońnym wártem áż do Wyfzegrodá/ Kędy ná práwo grod bárzo wyfoki Rzeże obłoki. *KlonFlis* F4v, D, Hv.

W przeciwstawieniu: »na prawo ... na lewo« (17): Iako thandy kandym ya schedl sswyathky swymy moye (ymyeny) na prawo a slachethnego mikolaya Visnyewskyego nalewo (szą granicę). *ZapWar* 1515 nr 2176; kandym przesethl ot granycze vagielney kosczyesynskyey lyesnovolskyey pothy yesth Myrowskye gymyeny naprawo a Brzumynske nalyewo *ZapWar* 1520 nr 2252, 1515 nr 2175 [3 r.], nr 2176, 1516 nr 2123 [2 r.], 1520 nr 2180, 1523 nr 2310 (17).

»w prawo« = *na prawą stronę; ad dexteram* PolAnt, Cn; *ad dextra, dextra, dextrorsum, dextrorsus, dextroversum* Cn (17): á idzie (tá) gránicá wpráwo do obywatelów Hen-tap-uachá [...] A (ftąd) idzie (tá) gránicá do potoká *BudBib Ios* 17/7; *KochSz* B.

Z dodatkowym określeniem miejsca (2): Szli wierni towarzyszy/ y ná drodze Oftyieńfkiey/ gdzie fię mieli roziść (Piotr wpráwo ná pagorek/ ktory dziś Promontorium fancti Petri zowią: á Páweł wlewo/ gdzie dziś kościół imieniem iego wielki/ od Konftantyná zbudowány ftoi [...]) pocałowawłzy fię/ ták fię pozdrowiáli *SkarŻyw* 601; Przetoż niektorzy wolá [płynąc] więc z Kándyey/ Abo do Cypru/ ábo do Syryey. Niektorzy wolá w práwo do Afryki *KlonFlis* D2v.

W połączeniach szeregowych (2): Gdy (lepak) te [koła] chodziły/ na czerzy (*marg*) To ieft/ y náprzod/ y nazad/ w práwo y wlewo. rć. (-) czwarte fwe chodziły *BudBib Ez* 10/11; Roch ma tę wolność/ y nádáne práwo/ Przodkiem y zádkiem/ w lewo bić/ y w práwo. *KochSz* A3.

W przeciwstawieniu: »w prawo ... w lewo« (5): iefli ty/ powiáda [*Abraham do synowca, tj. bratanka*]/ wlewo poydziefz/ ia wpráwo: á iefli ty w práwo/ ia wlewo: áby fwarow miedzy námi y fługami náłzemi niebyło. *SkarŻyw* 283, 258, 601; pielgrzym [...] drogá fwoią idźie/ nie vftępuiáç áni w prawo ani w lewo *WysKaz* 5.

Szereg: »w lewo albo w prawo« (1): Po drogách/ gdzie mię widáią/ Sidłá ná mię záftáwiáią: Poyźrzę w lewo/ álbo w práwo/ Nie ftáwi fye nikt káfkáwo. *KochPs* 206. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 2 r., *w przeciwstawieniu* 5 r.]

Przen (6):

Zwrot: »nie uwodzić się, nakrzywić się, obłądzić się, uchylić się, ustąpić (ani) w prawo, (a)ni w (a. na) lewo« = *być niewzruszonym, stałym w swoich uczuciach, zasadach i postępowaniu; wiernie przy czymś lub kimś stać; non declinare ad dexteram et ad sinistram* PolAnt [szyk zmienny] (2:1:1:1): iż oni im myeli prawdę nyeomylná obyáwić/ ktorey fye mocnye dźyerzeń/ á od nyey áni w práwo/ áni

w lewo vchylć fy nye myeli *KromRozm II* fv, y3; *KromRozm III* C6; Ieft człowiek ftały by Cedrowe drzewo/ Nie nakrzywi fie wprawo ni ná lewo. Cnotá fie łamie z niecnotámi zázwdy/ A ftały wiernie przy niey ftoi kázdy. *RejZwierc* 212v; *BudBib Deut* 17/11; y zakon pełniąc nieuwodz fie áni wlewo áni wprawo/ abyś zrozumiał fpráwy fwe. *SkarŻyw* 501.

»w prawo« = *po prawej stronie* (5): Niektorzy vsćiem płyną do Káiru Nilowym/ [...] Puściwfy w práwo Kárthágínskie grody/ Syrtiyfskie wody. *KlonFlis* D2v.

w prawo czego (1): á owo Pan Iezus ftánał ná brzegu/ y woła ná nie [*apostołów*]: Działki/ maćieli iakie ryby do iedzenia? Powiedzą: Niemamy. á Pan rzekł: Puśćcie sieći wprawo łodki/ á wnet poimaćie. *SkarŻyw* 599.

W przeciwstawieniu: »w prawo ... w lewo (*a. w lewą stronę*)« (3): *LibMal* 1547/129v; Zebyś dał pokoy w práwo rzece owey [*tj. Narwi*]/ A żebyś w lewo trzymał fie Krolowey [*tj. Wisły*]. *KlonFlis* G4v, G2v.

MFr